

Eesti regionaalne ja kohalik areng globaliseerivas maailmas

Garri Raagmaa (RiTo 5), Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži direktor

Eesti 20. sajandi regionaalne areng oli maailma kontekstis küllaltki eripärane: seda on mõjutanud globaliseerumine, Eesti asukohast tulenevad geopoliitilised, aga ka ajaloolis-kohakultuurilised tegurid.

Tööstuskasvu iseloomustab eranditult kõigis maades elanikkonna koondumine linnalistele aladele ja kahaneva elanikkonnaga piirkondade stagneerumine (Hall 1987). Maalise agraarse tööhõive asendumine linnalise tööstus-teenindusliku tööhõivega tingib elanike ümberkolimise ja rahvastiku vananemise, mis omakorda alandab loomulikku iivet ning mõjutab negatiivselt ka kohalikku demokraatiat ja uuendusmeelsust.

20. sajandi viimaste kümnendite telekommunikatsioonide ja transpordisüsteemide areng pani aluse nn infoühiskonna tekkele, millega kaasneb majanduslik ja kultuuriline globaliseerumine, mis on loonud uued võimalused ja ohud ka regionaalse ja kohaliku taseme arengule. E. Swyngedouw (1992) on globaal-lokaalset vastasmõju tabavalt nimetanud globaliseerumiseks – fenomeniks, kus väga erinevaid globaalseid protsesse juhitakse enamasti küll jätkuvalt maailmametropolidest, kuid mitte enam maailma suurvõimude peaministrite paleedest, vaid ettevõtete või mittetulundusühingute peakorteritest.

Infoühiskonna ruumilist arengut käsitlevate keskustelude jätkuvat majanduse kuhjumist pooldavad seisukohad põhjendavad seda ennekõike loovuse ja uuenduste rakendamisega seotud ametite keskuse-orientatsiooniga. Suurlinnad ei ole mitte ainult tööstus-, vaid ka poliitilised, finants-, kaubandus-, koolitus-, kultuuri- ja teeninduskeskused, kus sünnib suurem osa tehnoloogiast ja innovatsioonidest. Eriti täheldatav on nn tootmisteenusid pakkuvate ettevõtete kui uue majanduse võtmeharu üksuste lisandumine suurlinnade piirkondadesse (Massey 1988, Scott 1990).

M. Storper ja R. Walker (1989) rõhuvad omakorda ajaloolisele pärandile ja viitavad nn investeringukihtidele (*layers of investment*), mis loovad regioonile omase miljöö, millega osade arengute võimalus välistatakse ja luuakse ühtlasi jätkurada (*path-dependency*), mis olemasolevate sotsiaalsete suhete ja kultuuriliste väärtuste baasil hoiab regiooni evolutsioonilises arengus.

Kuigi mõned ettevõtluse vormid hajuvad globaalselt (harutehased), ei kehti see majandusvõimu kohta. Kui ettevõtjate kogukond (majanduslik võim) ja viimasega enamasti kattuv poliitiline võim on end mingis regioonis sisse seadnud (loonud toimimiseks vajalikud struktuurid), siis suure tõenäosusega nad sealt ei lahku. Mis omakorda tähendab, et majanduse kontsentratsioon jääb, kuid selle vorm transformeerub. Nt on asendunud varasem võtmevaldkond tootmine praeguseks äriteenustega, millega kontroll ettevõtluse üle pigem veelgi tsentraliseerub.

Siiski ei pruugi keskus-perifeeria olla jäädavalt fikseeritud. Investeringukihid võivad regioonide omavahelisi jõuvahekordi muuta. D. Massey (1988) järgi saab kohalik majandus

aastate möödudes juurde uusi kihte, mis muudavad kohapealse majanduse iseloomu ja ka mahtu. Sõltuvalt piirkonna eeldustest ja sealse ettevõtluse aktiivsusest investeringud ajas kas suurenevad või kahanevad. Sageli võivad nt vanadesse tööstustesse tehtud investeringud majanduskeskkonna muutumisel saada uutele arengutele takistuseks.

Nii on väitnud P. Hall, et "Homse päeva tööstus ei sünni eilse päeva tööstuspiirkondadesse" (Hall 1988). Sealjuures pole takistuseks niivõrd vanad hooned ja masinad, kuivõrd keskkonna saastatus, sotsiaalsed ja olemasoleva tööjõu kvalifikatsiooniga seotud probleemid. Aga ka traditsiooniliste toodete nõudluse vähenemine, ametiühingute tegevus, jäik hierarhiline juhtimisstruktuur, kõrge traditsiooniliste energiakandjate hind, kõrged elamiskulud, halb maine, kaugus uutest majandusliku kasvu piirkondadest jms (Hall 1988; Estall, Bennet 1991).

Erinevad tootmisvormid ja neist tulenevad ruumistruktuurid domineerivad eri maades ja regioonides ise ajal. Paljuski saab määravaks regiooni tööstuse ja kasutatava tehnoloogia iseloom. Mida enam on piirkonnas uutel, eriti kõrgtehnoloogiatel põhinevat tootmist, seda dünaamilisem on areng. Regioonid, kuhu uus tehnoloogia ja organisatsioonilised uuendused ei levi, on määratud stagneeruma.

Teisalt muudavad kasvav mobiilsus ja infotehnoloogia rakendused võimalikuks paljude töökohtade hajapaigutuse (Toffler 1980), mistõttu Läänes ning ajalooliselt ka Eestis on levinud kahes kohas – linnas ja maal – elamine. Infoühiskonna tingimustes on väljavaated arenguks ka keskustest kaugemale jäävates maapiirkondades, mille peamine väärtus on atraktiivne sotsiaalne, kultuuriline ja/või looduskeskkond (Hall 1988).

Kiireim laienev majandusharu maailmas on kultuuri- ja puhkemajandus, mis andis 1996. aastal 10,6% maailma kogutoodangust ja tööd 225 miljonile inimesele ning millele prognooside järgi lisandub aastaks 2006 veel 130 miljonit töökohta (WTO 1999). Selle majandusharu arengu eeldused on tihti hoopis "investeringukihtide", s.o varasema põllumajandus- ja tööstuspärandi puudumine, mistõttu Lääne-Euroopas ja Ameerikas on kasvanud eriti nobedalt puutumatu looduskaunite piirkondade elanikkond ja töökohtade arv puhkemajandusettevõtteis. USA-s on valg- ja hajalinnalised alad oluliselt laienenud ning hajumine jätkub (Issermann 2001, 41–45).

Seega on arenenud maades viimase poolsajandi esimesel poolel tööstuskasvu survel elanikkond ja majandus koondunud keskustesse ning seejärel nii tööstuskasvu keskkonnahädadest kui ka infoühiskonna uutest majandusmuustritest ja elanikkonna keskkonnaväärtustest tulenevalt valgunud heasse (maalisse ehk hajalinnalisse, eeslinnalisse ehk valglinnalisse, aga ka vanalinnalisse) elukeskkonda.

Kui Eesti majandus ja hõivestruktuur kujuneb 10 aasta pärast positiivse arengu tulemusena läänelikuks, võivad ligikaudu 10–15% inimesi teha tööd mis tahes kohas ning 20% võivad osa tööd koju kaasa võtta, füüsiline ruum kaotab senise tähenduse: tippintellektuaalid hakkavad senisest enam elama ratastel, kohtumaks teiste inimestega ja puhkama seal, kus on meeldiv sotsiaalne, kultuuriline või looduslik keskkond. Need inimesed on nõus maksma üha enam

keskkonna eest ning pakuvad uusi võimalusi ka seni tööstuskasvust kõrvale jäänud piirkondadele.

Inimene vajab ruumi. See on ürgne vajadus. Ruum on meie kultuuri osa, nii nagu meie oleme osa kultuurist. Ehkki me harjume ajapikku eluga kivilinnas, eelistab 96% eestlastest elada oma majas (UNDP 1996) ja viibida looduskeskkonnas. Paraku elab üle 70% Eesti elanikest praegu plokkmajades (ibid), mis loob surve nii valg- kui ka hajalinnastumiseks.

Eestis majanduse ja asustuse kuhjumine

N. Liidu tööstuspoliitika on ajaloo jooksul vaieldamatult olulisim Eesti regionaalset arengut mõjutanud tegur. Tööstusühiskonnast saame rääkida alates 1950. aastaist, mil N. Liit hakkas kasutama Eesti energeetilisi ja tööjõuressursse ning rakendas suurtootmise mudeli, mida võime teatud mõõndustega nimetada ka sotsialistlikuks fordismiks (Amin 1994).

Tööstuskasv tingis välisrände idast, millele tuginev rahvastiku juurdekasv oli peamine Eesti rahvastikku 1 miljonilt rohkem kui 1,5 miljonile (1989) kasvatanud tegur. Eesti-siseselt toitis linnastumist 1950. aastail põllumajanduse sundkollektiviseerimisest tekitatud ränne (Tammaru 2001). Eelisarendatud (tööstus)piirkonnad olid Ida-Virumaa ja Tallinn, seetõttu tõusis Põhja-Eesti rahvastiku osakaal.

Geopoliitilise asendi muutumine, kalapüügi ja rannakaubanduse raudse eesriide taha jäämine kahandas Lääne-Eesti ja eriti saarte arenguvõimalusi. Idapiiri avanemine lõi lisavõimalusi Ida-Eestile, kus 1970. aastail, mil paljudesse peredesse muretseti eraautod, tekkis kohalikele elanikele arvestatavaid (varjatud) tulusid andev Peterburi ja Pihkva turgudele suunatud kurgi- ja loomakasvatus.

Oluline Eesti regionaalse arengu tegur olid militaarinvesteeringud. Tööstuspoliitika investeeris ka tööstuspiirkondadest kaugemal asuvale agrarisele sisemaale, millega sündisid praegused probleemsed ühetööstusasulad Põhja- ja Lääne-Eesti kohalike loodus- ja tööjõuvarude kasutamiseks. Osa õmblustsehhide ja metallitööstuste rajamine väikelinnadesse (Kallaste, Mustvee, Puurmani, Rõngu jt) toimus kohaliku tööjõuvaru kasutamist silmas pidades, osa kohalike loodusvarude kasutamiseks (Viivikonna, Aseri, Oru, Tootsi jt). Ühtlasi tingis sotsialistlike suurmajandite järkjärguline kokkuliitmine ja asustuse kontsentreerimisele suunatud ehitus- ja investeerimispoliitika maaproletariaadi koondumise majandikeskustesse ja suurfarmiasulatesse.

1970. aastate keskpaigaks kiire linnastumine vaibus ja kujunes välja põhijoontes tänini püsiv asustuse struktuur ja teedevõrk. Nõukogude perioodil kujunenud asustust iseloomustasid järgmised iseärasused:

1. linlaste osakaal 70%;
2. Tallinna elanike arv ületas välisrände tulemusel ja statistiliste moonutuste abil pool miljonit;
3. Kirde-Eestist oli saanud uus üle 220 000 elanikuga valdavalt venekeelse rahvastikuga tööstuspiirkond;

4. Tartu ja n-ö vanad maakonnakeskused olid kasvanud mõõdukalt;
5. riigi tööstusinvesteeringute tulemusel oli kujunenud tihe, kuid alates 1960. aastaist siiski valdavalt kahanenud väikelinnade võrk, mis olid ühendatud raud- ja maanteedega;
6. suurem osa maaelanikest oli koondunud majandikeskustesse, hajaasustus oli tunduvalt nõrgenenud (Eesti 2010, 1998).

Hajutamine maale ja Lääne-Eestisse

Linnade absoluutne kasv kestis 1970. aastate keskpaigani, seejärel suundusid paljud Põhja-Eesti peamiselt eestlastest linnaelanikud tööle Põhja- ja Lääne-Eesti jõukatesse põllumajanditesse (Marksoo 1992), kus kujundati tugev tööstuslik abitootmine, mis vajas linnades oskusi omandanud tööjõudu.

1980. aastail laienes suurtootmine jätkuva spetsialiseerumisega idaturu liha- ja piimatoodanguga varustamisel. Mitmed majandid (nt Estonia, Edasi, Aravete, Väike-Maarja kolhoos jt) kujunesid tõhusateks agrofirmadeks. N. Liidu tootlusprogrammi kõrgete tootjasubsiidiumide toel said kolhoosid-sovhoosid tugevaiks majandusüksusteks, mis võtsid enda kanda ka sotsiaalfunktsioonide täitmise: elamuehituse, olme ja kommunaalasjad ning rajasid töötajatele linnaga võrreldes parema elamispinna, keskkonna ja olmetingimused. Palgad olid neis põllumajandis märksa kõrgemad kui linna (üleliidulistes) ettevõtetes. Sissetulekut võimaldas oluliselt kasvatada abimajapidamine.

1980. aastail tegelesid paljud linnapered süveneva toiduainete ja üldise tarbekaupade defitsiidi tõttu toidukasvatamisega, nn potipõllundusega. Arenes eriti taimekasvatus ja aiandus: kui aastal 1966 osales aianduskooperatiivides 5698 peret, siis aastal 1984 juba 40 189 (Raig 1987). 1980. aastail kujunes ideoloogilise kontrolli nõrgenemise ja kasvava defitsiidi tingimustes Eestis välja laialdane poolvarjatud eratootmine, nn teisene (Raig 1987) väikeettevõtlussektor.

Hajutamine toimus üle kogu Eesti, jättes välja Lõuna-Eesti (Marksoo 1992). 1983. aastal hakkas maarahvastik kasvama. Harjumaal ja osal Raplamaast kujunes välja Tallinna aglomeratsioon (Kaup 1986; Kümmel 1987). Aastail 1979–1989 kasvas Harjumaa elanikkond enam kui 18 000 elaniku võrra. Et maaleminejad olid peasjalikult eestlased, vähenes eestlaste osatähtsus Põhja-Eesti linnades, eriti kui arvestada jätkuvat immigrantide voolu. Eestlaste lisamotiiv palgatingimuste ja teises sektoris lisateenimise kõrval oli soov lahkuda saastunud ja tugeva stressiga linnalisest elukeskkonnast.

1980. aastail olid populaarseimad väljarännu ja töökohavaliku piirkonnad Lääne-Virumaa ja Järvamaa kõrval Eesti suursaared Hiiumaa ja Saaremaa ning Lääne-Eesti maakonnad, mis olid senisest industrialiseerimisest ja suurtootmisest suhteliselt puutumata. Mereäärset elamist heroiseeris nii Soome televisioonist õpitav lääne rannakultuur (*sun-sea-sand*), Lääne-Eestist ja kadakate vahel elavast rannarahvast vändatud populaarsed filmid ("Siin me oleme", "Mehed ei nuta" jt) kui ka kultuuri ja võimueliidi käitumine endale suvemajade rajamisega rannikutel ja saartel.

Linnastumine ja hajutamine suurlinnade tagamaale

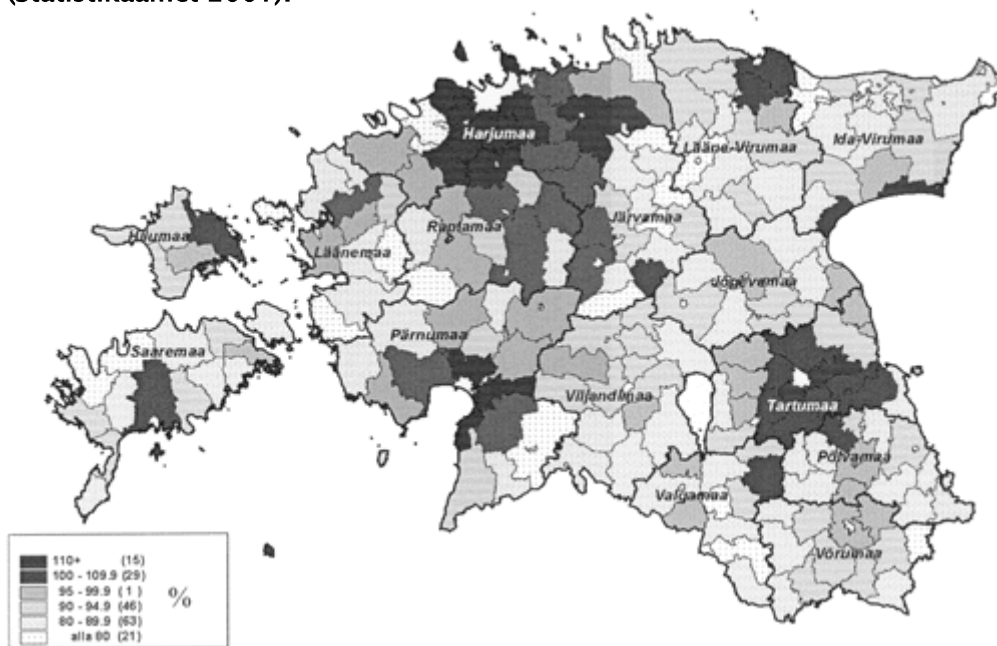
Eesti lülitumine Lääne majandusruumi, poliitiline ja majanduslik (rahareform) iseseisvumine põhjustas majandus- ja hõivestruktuuri muutuse, põllumajandus- ja tööstushõive ülikiire vähenemise. 1990. aastail alanes tööhõive 830 000-lt 600 000-le, seejuures maaline tööhõive kahanes 140 000-lt 30 000-le ehk ligi 80%.

Eesti regionaalset arengut on üleminekuperioodil muutnud:

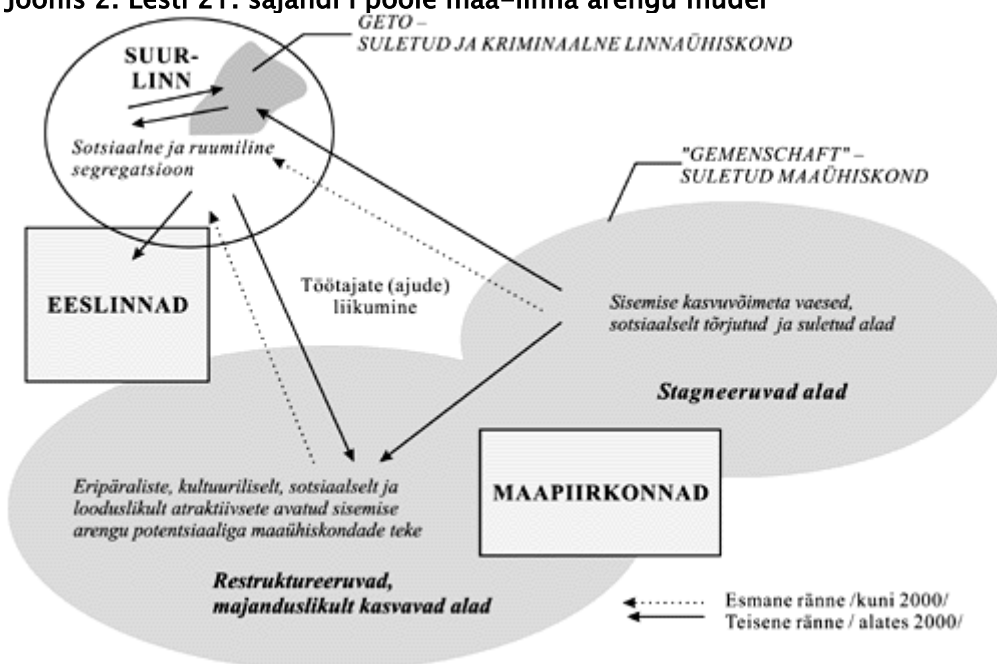
1. välismajandussidemete ümberorienteerimine idast läände ja sellest tulenev majanduse restruktureerimine: agraarsektori hõive ja osakaalu kiire langus, linnaliste teenindusharude, eelkõige kaubanduse, äriteenuste ja infosektori veelgi kiirem kasv;
2. majanduse erastamine, idainvesteeringute asendumine lääne ja ennekõike Põhjamaade investeeringutega, rahapaigutuste koondumine Tallinna piirkonda;
3. läänepiiri avamine ja idapiiri sulgemine, transiitveonduse areng, väliturismi ja otsekontaktide kasv läänega, nii nagu ka taasavatud alade (rannik, saared, sõjaväelinnakud) tsiviilkasutusse võtmine, mis soodustab ennekõike Tallinna, Põhja- ja Lääne-Eestit;
4. ühistranspordi oluline hõrenemine ja plahvatuslik autostumine kombinatsioonis moodsa sideinfrastruktuuri loomise ja infotehnoloogilise tiigrihüppega, mis loob regionaalsele arengule varasemast erinevad tingimused;
5. omavalitsussüsteemi teke, haridussüsteemi jpt avaliku sektori harude reformimine (Eesti 2010, 1998).

Enamik loetletud tegureist on töötanud majanduspotentsiaali ja rahvastiku suuremisse linnadesse kontsentreerimise suunas. Rahvusvahelise transiitkaubandus- ja turismikeskuse funktsiooni tõttu läbivad Tallinna märksa suuremad vood, kui need oleksid ainult Eesti teenindamisel. Tallinna üliarengul on paraku ka pahupool: kasvavad kinnisvara ja teenuste hinnad, kõrgemate palkade tõttu tõmbab ta ära "ajusid" ja seega ka arengupotentsiaali Eesti äärealadelt (Eesti 2010, 1998).

Joonis 1. Maavaldade elanikkonna muutus aastail 1989–2000 rahvaloenduste andmetel (Statistikaamet 2001).

Joonis 2. Eesti 21. sajandi I poole maa–linna arengu mudel

Taasiseseisvunud Eestis on investeeritud eelkõige Tallinna linna ja sadamatesse. Kui tõmmata kujuteldav joon diagonaalis läbi Eesti Aserist Iklasse, võib väita, et sellest joonest loodesse jääv ruum on uuest geopoliitilisest asendist võitja, kagu poole jääv ruum kaotaja. Eesti lääneranniku avanemine välissuhtlemisele on andnud läänepoolsetele piirkondadele sadamate kasutamise, turismi, otsekontaktide ja mitmesuguse (ühis)ettevõtluse edendamise kaudu koos arenenud naaberriikidega uued võimalused. Eesti idapoolsetel regioonidel on suhtlemine läänega olnud nõrgem, kaotatud on Vene turu äralangemisest.

Nii sissetulekute tase kui ka ettevõtlustingimused tõmbavad inimesi ja investeringuid suurematesse linnadesse – Tallinna, Tartusse ja Pärnusse. Maaelanike madalad sissetulekud ja kinnisvara madalad hinnad ei ole võimaldanud veelgi ulatuslikumat rännet maalt linna. Inimesed on seotud oma eluasemega maal, suutmata hankida samaväärset eluaset linnas. On kujunenud välja ulatuslik igapäevane tööranne maakonnakeskustesse, kohati ka küllalt intensiivne nädalane tööranne kaugematest maakondadest Tallinna. Aktiivsed ja andekad noored, kes eluaseme omandusega ei ole veel seotud, suunduvad linnadesse. Paljud omavalitsused on kaotanud üle viiendiku oma elanikkonnast (vt joonis 1).

Teisalt on juba tööturult lahkunud konkurentsivõimetu vanemaealine ja muukeelne elanikkond, kes on muu seas hüljanud (Tallinnas–Tartus–Pärnus välja rentinud) korterid ja suundunud elama kas esivanemate taludesse või suvilarajoonidesse. Tallinna lähialadel on toimunud ka valglinnastumine uuselamutesse, millega nt Viimsi elanikkond on kasvanud 1990. aastail üle 50%. Analoogsed protsessid toimuvad kõikide suuremate linnade lähialadel (vt joonis 1).

Regionaalse arengu võimalik tulevik

Regionaalne areng on teinud ringi ümber Eesti. Ehkki majandustegevus koondub jätkuvalt Põhja–Eestisse ja Tallinna piirkonda, võib ometi looduskesksete väärtushinnangute ja paremat elukeskkonda väärtustavate hoiakute toel teatud aja möödudes näha taas kasvuvõimalusi kultuuriliselt ja looduslikult atraktiivses Lõuna–Eestis. Viimase uus, 1970. aastate Lääne–Eestiga võrreldav tõus on tõepärasem, kui jätkuvalt tugevneb Tartu kui ülikoolilinn – teaduse–, meditsiini– ja tehnoloogiakeskus –, millel on Eesti parimad kõrgtehnoloogilise tootmise eelised. Idasuhted ja Peterburist tulev puhkajate voog võivad oluliselt parandada Kirde–Eesti tööhõivet ja majandusarengut. Aga ei pruugi.

Esile võib tuua järgmisi edasist Eesti regionaalset arengut mõjutavaid tegureid:

- koondavatena: primaarsektori töökohtade pöördumatu kadu, maapiirkondades paiknevate (väike)tööstuste ja teenindusettevõtete sulgemine, kõrge töötus maapiirkondades ja väikekeskustes, ränne suurkeskustesse, välisränne suurkeskustesse;
- hajutavatena: maa ja kinnisvara hindade kasv ning liikluse ja saasteolukorra halvenemine suurkeskustes, valglinnastumine, tööstuse ja töökohtade haju(ta)mise suurtest linnadest, puhkemajandus ja puhkuseaja osakaalu tõus elulaadis, elanike mobiilsuse kasv, roheline elulaadi väärtustamine, töö- ja elukohtade paigutumine looduslikult ja kultuuriliselt meeldivatesse kohtadesse;
- nii koondavate kui hajutavatena on elukoha–eelistuse väärtushinnangud, kus koondavateks on peamiselt sundvalikutest tulenevad üldised hoiakud, nt töökoht linnas, hajutavateks aga puhke–eelistustest ja hobidest tulenevad valikud.

Jätkuvalt suuri muutusi võib lähituleviku areng tingida keskustest ja teedest kaugemale jäävas maa–asustuses ja suurlinnade lähialadel. Endised majandikeskused on nõrgenenud, enamik töökohti kadunud. Teeninduse ja haldusstruktuuri ratsionaliseerimisega on kadunud ja kadumas hulk väiksemaid teenindusasutusi (pangakontorid, sidejaoskonnad, koolid jm). See

protsess jätkub. Samas võimendub valglinnastumine, nagu see 1990. aastate teisel poolel ja eriti aastail 2001–2002 on juba toimunud. Seda juhul, kui majanduskasv ulatub üle 5% aastas ja elamuehitusse suundub odav raha. Valglinnastumine jätkub ennekõike Suur-Tallinnas, Suur-Tartus ja Suur-Pärnus. Suurimaiks probleempiirkondadeks võivad järgmiseks kümnendiks kujuneda mõned Tallinna ja Ida-Virumaa siselinnalised alad.

Kasvav heaolu, mobiilsus, mitmekesistuvad tööturud ja väärtushinnangud võivad omakorda oluliselt võimendada USA-le ja Kesk-Euroopale omast hajalinnastumist, sõltudes siiski omakorda majandusstruktuurist (potentsiaalsete kaugtöölise osakaalust), infrastruktuuride (teede, side ja koolide-sotsiaalasutuste) olukorrast ja mootorikütuse hinnast, paljuski aga kohalikust aktiivsusest ja tahtest elu- ja ettevõtluskeskkonda parandada. Arvestades eeldatavaid majandusstruktuuri ja inimeste liikumise muutusi, saab luua mudeli (joonis 2), kus selgelt eristuvad kahte tüüpi piirkonnad:

1. kus ei tehta pingutusi uute ettevõtete ja majandusharude arendamiseks ja elukeskkonna parandamiseks ning
2. kus rakendatakse muutuvas majanduskeskkonnas tekkivaid uusi võimalusi piirkonna huvides, et luua töökohti tõusvates majandusharudes (nt puhkemajandus) ja parandada elukeskkonda.

Kui praegu Eestis domineeriv suurlinnastumine kas kuhjeprobleemide (elukallidus, saastatus, kuritegevus, töötuse kasv) või elanike muutuvate väärtushinnangute tõttu (elukeskkonna väärtustamine, stressivaba elustiil) pöördub hajutamisele, võivad oluliselt need piirkonnad, kus on juba loodud alus kasvavaile majandusharudele: parem elukeskkond ning elanike hoiakute näol valmisolek uuendusteks ja uute elanike vastuvõtmiseks. Mõistagi on paremad võimalused uute majandusharude tekkeks piirkondadel, kus on selleks eeldused, nagu asend keskuste ja teede suhtes ja juba olemasolev atraktiivne looduslik, kultuuriline või sotsiaalne keskkond. Kaht viimast saavad aga olulisel määral kujundada piirkonnas elavad inimesed ja nende valitud võimud.

Eesti suur võimalus

Eesti varasem regionaalse arengu kogemus, mis lähtus agraar- ja tööstusühiskonna loogikast, ei saa meid infoühiskonnas eriti aidata, vaid võib isegi eksitada. Uut, järgmise sajandi ruumimudelit aga veel pole: maailm on alles selle otsinguil. Nii peame regionaalpoliitika kujundamisel Eestis arvestama nii globaalseid turujõude, jätkuvalt tugevaid geopoliitilisi mõjureid kui ka mitmeid sisearengu tegureid. Et Eesti riiklikud struktuurid on alles kujunemisjärgus, on meil mõnevõrra lihtsam seda uute arengute raamistiku järgi vormida. See on meie suur võimalus.

Äsja lõppenud tööstussajandil on Eesti inimesed liikunud töökohtade järel. Tulemuseks linnastumine ja kolm regionaalse arengu lainet, mis agraarsest Lõuna-Eestist alguse saanult suundus tööstuslikku Põhja-Eestisse ja seejärel rekreatiivsesse Lääne-Eestisse. Praeguses üliberaalses kapitalismis toimuv ettevõtete ja elanike koondumine suurlinnadesse ja transiidikoridoridesse on küllalt sarnane sõjajärgsega. Kahaneva elanikkonnaga

maapiirkondades halveneb nii tehniline kui ka sotsiaalne infrastruktuur, mis nende piirkondade atraktiivsust ettevõtjatele ja potentsiaalseile elanikele veelgi vähendab.

See ei ole siiski ainus suundumus. Üleminekuperioodil toimima hakanud uued sotsiaal-majanduslikud protsessid on samal ajal käivitanud intensiivse valglinnastumise, mis Tallinna regioonis on väljunud avaliku sektori kontrolli alt, ähvardades uute arendusprojektide näol hävitada loodus- (mererannikud) ja kultuuriväärtused ning miljööd ja põhjustades üha teravamaid liiklusprobleeme. Sealjuures võivad ülepeakaela tehtud investeeringud mõne aja möödudes põhjustada valglinlaste edasisiirdumist hajalinlasteks. Siis kui algul rahulikust eeslinnast on saanud taas kärarikas äärelinn. Ja viia vastavate piirkondade allakäigule, nii nagu see on toimunud nt Los Angeleses.

Ilmne vajadus on suulinnaregioonide maakasutuse ja infrastruktuuride kompleksseks planeerimiseks, et vältida samaaegsete kuhje- ja valglinnastumisega kaasnevaid (Läänes juba enam kui pool sajandit, meil alles nüüd tajutavaid) probleeme.

Teisalt tuleb vältida maapiirkondade majanduslikku kõrbestumist, sest sealne keskkond on põhivara puhkemajandusele ja väärtuslik elukeskkond nii Eesti elanikele kui ka ruuminäljas eurooplastele. Et kohaliku omavalitsuse tasand on arendustöök enamasti väikse- ja nõrgavõitu, peaks riik oluliselt tugevdama maakondlikke arendusstruktuure, et ära kasutada Euroopa Liidu pakutavaid vahendeid maaelu ja infrastruktuuride arenguks.

Kasutatud kirjandus

Amin, A. (1994). Post-Fordism. A Reader. Oxford: Blackwell.

Eesti 2010 (1998). Eesti territoriaal-majandusliku arengu kontseptsioon (üleriigiline planeering) aastani 2010. Toim A. Keskpai. Tallinn: Eesti Tuleviku-uuringute Instituut. (Käsikiri)

Estall, R., Bennet, R. (1991). Case Studies of Economic Change in Advanced Regions. – Global Change and Challenge: Geography for the 1990s. Eds R. Estall, R. Bennet. London: Routledge.

Hall, P. (1987). Urban and Regional Planning. London: Allen & Unwin.

Hall, P. (1988). The Geography of the Fifth Kodratieff. – D. Massey, J. Allen (eds). Uneven Re-development: Cities and Regions in Transition. London: Hodder and Stoughton, pp 6–47.

Issermann, A. M. (2001). Competitive Advantage of Rural America. – International Regional Science Review, 24, 1, 38–68.

Katus, K. (1989). Eesti demograafiline areng läbi sajandite. Tallinn.

Kaup, U. (1986). Tallinna aglomeratsiooni arengusuundi. – Geograafia rakendusprobleeme Eesti NSV-s. Tallinn: EGS.

Kümmel, T. (1987). Mõningad tendentsid Tallinna aglomeratsiooni arengus. – TPI toimetised, 849, lk 35–55.

Marksoo, A. (1992). Dynamics of Rural Population in Estonia in the 1980s. – Estonia: Man and Nature. Tallinn: EGS, pp 129–151.

Massey, D. (1988). Uneven Development: Social Change and Spatial Divisions of Labour. – D. Massey, J. Allen (eds). Uneven Re-development: Cities and Regions in Transition. London: Hodder and Stoughton, pp 250–276.

Raagmaa, G (1997). Growth in the Hidden Economy. The Case of Estonia. – Transition in the Baltic States: Micro-level Studies. Eds N. Hood, R. Kilis, J.–E. Vahlne. London: Macmillan.

Raig, I. (1987). Teie pere majapidamine. Tallinn: Valgus.

Scott, A. (1990). Flexible Production Systems and Regional Development. – Networks and Regional Development. Eds S. Illeris, L. Jacobsen. Nordrefo.

Storper, M., Walker, R. (1989). The Capitalist Imperative. Oxford: Blackwell.

Swyngedouw, E. (1992). The Mammon Guest, "Glocalisation", Interspatial Competition and the Monetary Order: the Construction of New Scales. – Cities and Regions in the New Europe. Eds M. Dunford, G. Kafkalas. London: Belhaven Press.

Tammaru, T. (2001). Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Toffler, A. (1980). The Third Wave. London: Pan Books with William Collins Sons & Co Ltd.

UNDP (1996). Estonian Human Development Report 1996.
Tallinn.<http://www.ciesin.ee/undp/nhdr.html>.

WTO (World Tourism Organization) (1999). Megatrends of Tourism. Madrid: World Tourism Organization.